

Deus in se ipso sit ut intellectus in intelligente; intellectum autem in intelligente est intentio intellecta (conceptus) et verbum. Est igitur in Deo intelligentse *se ipsum Verbum Dei quasi Deus intellectus* » S. Th. contr. gent. IV. c. 11. Ex eadē vero exigentia necessariae perfectionis, qua Deus est intelligendo exprimens Verbum, est etiam Verbum *ut] Deus intellectus*.

Si igitur dependentia dicitur *improprie*, quod unum non potest esse sine altero *ex insita exigentia perfectionis*, hoc sensu dependentia est mutua, quia intellectio paterna non potest esse sine immanente Verbo producto, et Verbum non potest esse sine intellectione producente. At haec non est *dependentia includens imperfectionem* et proprie dicta, sed est interne necessaria perfectio, ut unus Deus sit sicut necessario existens infinita intellectio sui exprimens Verbum, ita necessario existens Verbum infinitae intellectio-
nis; *a principio Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum* ».

Dependentia *proprie* dicta est negatio necessarii *Esse atque necessariae perfectionis*, et affirmatio alicuius *Esse et alicuius perfectionis* per influxum alterius tamquam *causae* (in aliquo genere causalitatis materialis, formalis, finalis, efficientis). Haec dependentia est *indigentia* et ne-
gat *Esse necessarium ac proinde negat Esse divinum* (1).

(1) Hinc patet, quid sentiendum sit de ratione et praedicatione es-
entialium *ens a se*. Particula *a se* negat productionem ac producibil-
itatem a causa externa seu ab alio ente, et affirmit *exigentiam ac ne-
cessitatem existentiae ex ipsa interna ratione essentiae*; nihil autem
per se negat aut affirmit de productione et processione immanente per
necessariam communicationem unius necessariae essentiae. Porro *ens de*
Deo simpliciter dictum intelligitur absolutum Esse, potest tamen cum
addito etiam dici *ens relativum* et accipi *hypostaticum*, sive dicunt possunt
tria entia relativa. Unde *ens a se* simpliciter dictum est praedicatum
absolutum significans intrinsecus necessariam existentiam divinae es-
sentiae, et sic ratione subjecti negat omnem productionem; essentia
enim nec generat nec generator nec procedit; non tamen negat commun-
itatem huius essentiae et unius absoluti *Esse* in tribus relativis. Si
dicitur *ens relativum a se*, h. e. si praedicatur de hypostasi sub for-
malis ratione hypostaseos, *ens a se* affirmat de singulis hypostasisibus
internam necessitatem existendi, et negat productionem ab alio ente

Processio ergo Verbi necessaria ex necessaria perfectione
divinae naturae non est *dependentia indigentiae et imper-
fectionis*; sed est insita *exigentia perfectionis* in spiritu
infinito, ut unus idemque spiritus in una non multiplicabili
attamen communicabili essentia sit et producens Ver-
bum et Verbum. Quod totum, ut patet, aequa valet de
processione amoris, seu de necessario immanente termino
infinitae dilectionis Patris ac Filii. Haec necessaria processio
secundum naturalem exigentiam perfectionis intelligenda
est, quando Patres dicunt pendere Filium a Patre, Spir-
itum Sanctum a Patre et Filio. Vide Didac. Ruiz disp. X.
sect. 1. 2. 3; Suarez l. II. c. 2.

CAPUT III.

DE MODO NOSTRO CONCIPIENDI MYSTERIUM SS. TRINITATIS
PER DISTINCTIONEM ABSOLUTI AC RELATIVI.

THEISIS XXI.

*De identitate reali et distinctione in SS. Trinitate
per distinctionem absoluti ac relativi.*

* Una summa res quae Deus est, simul habet tum rationem *absoluti*,
quod est una essentia divina, tum rationem *relativorum* ad invicem,
qui realiter inter se distinguuntur; internae enim relationes divinae
tum omnes tum singulæ ex doctrina fidei sunt realiter ipsa infinita
essentia Dei. Nihilominus mysterii revelata veritas postulat, ut es-
sentia et relatio divina, quemadmodum a nobis inadquate solum
concipi possunt, ratione cum fundamento in re ac virtualiter distin-
ctas intelligantur. *

Ad explicandum conceptum distinctarum personarum in
una essentia primum fundamentum unde progredimur, nobis
est definitio Concilii Later. IV. cap. *Damnamus*. « Una qua-
dam summa res est, incomprehensibilis quidem et ineffa-
bilis, quae veraciter est Pater et Filius et Spiritus Sanctus,

(diverso): « sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio
habere vitam in semetipso; » sed processionem immanentem et neces-
sariam hypostaseon in una necessaria essentia non negat, nisi ratione
subjecti in prima hypostasi, cuius proprietas est *ayvvnza*.

tres simul personae ac singillatim quaelibet earumdem; et ideo in Deo solummodo Trinitas est, non quaternitas, quia quaelibet trium personarum est illa res, videlicet substantia, essentia, seu natura divina, quae sola est universorum principium... Et illa res non est generans, neque genita, nec procedens, sed est Pater qui generat, et Filius qui gignitur, et Spiritus Sanctus qui procedit; ut distinctiones sint in personis et unitas in natura. ”

Secundum hanc itaque definitionem a) divina essentia ipsa realiter est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, tres simul personae et quaelibet earumdem, seu divina essentia identificatur cum tribus inter se distinctis personis et cum earum singulis. b) Quatenus ea summa res formaliter est essentia seu natura divina, est omnino una non multiplicabilis, quamvis eadem identificetur cum tribus inter se distinctis, seu (ut dici solet) sit communis tribus personis inter se distinctis. Ergo hoc ipso quia una est non multiplicabilis, sub hac formalis ratione naturae communis nec generat nec generatur nec procedit. At c) eadem summa res est Pater, et sub hac formalis ratione ut Pater generat Filium; eadem est Filius, et sub hac formalis ratione ut Filius generatur a Patre; eadem est Spiritus Sanctus, et sub hac formalis ratione ut Spiritus Sanctus procedit a Patre Filioque. Ergo d) evidenter eadem una summa res habet formalem rationem *absoluti* (ut absolutum dicitur in oppositione ad relativum) (1), quia sub formalis ratione essentiae nec generat nec generatur nec procedit adeoque nullam habet distinctionem, hocque ipso nullam relationem

(1) *Absolutum* dicitur dupliciter de Deo, primo *ens absolutum* quantum est *ens solutum a limitatione*, seu *ens simpliciter* sine negatione entitatis ulterioris, quae adhuc possibilis concipi posset, adeoque ut infinitum ac independens in oppositione ad *ens participatum ac creatum vel creabile*; deinde *absolutum ut solutum a relatione*, quod realiter non refertur ad alterum, adeoque in oppositione ad *relativum*. Hoc altero sensu semper intelligitur, ubi essentia et personas divinas comparantur. « Substantia prima dicitur *absoluta* quasi ab alio non dependens. Relativum autem in divinis non excludit *absolutum*, quod est ab alio non dependens; sed excludit *absolutum*, quod ad aliud non referatur » S. Th. Potent. q. 9. a. 4. ad 10.

(realem) ad intra; simul vero eadem una summa res habet formalem rationem *relativi*, seu melius *relativorum* (neque enim realiter relativum sine reali distinctione et multiplicatione relativorum esse aut concipi potest), et sub hac ratione est ipsamet Pater generans et Filius genitus et Spiritus Sanctus procedens; adeoque summa res, quae sub formalis ratione *absoluti* est *unum, una essentia, unus Deus*, eadem sub formalis ratione *relativorum* est *tres*, qui tres unice sub hac formalis ratione relativorum inter se distinguuntur. Relationes autem hae distinguentes vi *realium processionum immanentium* sunt *relationes originis* expressae in revelatione nomine ac re *Patris, Filiū, Spiritus Sancti*.

Doctrina eadem continetur in Scriptura, in symbolis, in definitionibus Conciliorum, in declarationibus Patrum et in universa praedicatione ecclesiastica, ex quibus demonstravimus doctrinam revelatam, unum Deum esse Patrem, Filium et Spiritum Sanctum; unam numero essentiam non multiplicari, sed esse communem tribus distinctis relativis ad invicem; Patrem, Filium, Spiritum Sanctum non esse aliud et aliud, sed unum idemque omnino, licet sit aliud et aliud siquie non unus sed tres; hoc igitur sensu tres personas esse perfectissime consubstantiales. « Neque Filius est Pater, quippe unus est Pater, sed hoc est quod Pater; neque Spiritus Sanctus est Filius, eo quod ex Deo est; unus est enim unigenitus; sed hoc est quod Filius. *Tria haec sunt unum dicitur, et unum hoc est tria proprietatis* » ἐν ταῖς τριτοτητίκαιοις τοῖς ἐν τριταῖς ιδίωσις Gregor.Naz.or. 31 (al. 37) n. 9. Proprietatibus sunt tres, videlicet sub formalis ratione Patris dignitatis, Filii geniti, Spiritus Sancti procedentis, quae rationes ad invicem relativae sunt, ut paulo ante dixerat Gregorius: « differentia relationis mutuae differentem ipsum fecit appellationem. » In formula baptismi Salvator a demonstrat satis esse, si in Patris et Filii et Spiritus Sancti appellatione permaneamus, ad eius quod essentialiter est, perceptionem; quod quidem et *unum est et non unum*. Nam *essentiae ratione est unum*; ideo in unum nomen (baptizantes *in nomine Patris et Filii et Spi-*

ritus Sancti) respicere Dominus lege sua constituit; sed proprietatibus notionib⁹ hypostaseon in Patris et Fili⁹ et Spiritus Sancti fidem discernitur individu⁹ distinctum et inconfuse unitum” (1) Gregor. Nyss. contr. Eunom. I. I. T. II. p. 3. At doctrina tum Patrum tum Scripturæ hue pertinens ex superioribus repetenda est; hic solum de deducendo ex illa et declarando conceptu sunus solliciti.

Ut patet, tota haec doctrina et nominatio Lateranensis definitio ad duplex dogma revocari potest. Unum, quod velut fundamentum supponitur, tum lumine rationis tum revelatione innotescit, nimirum dogma unitatis et simplicitatis Dei, quod infinita essentia divina necessario una est, tum unitate quae opponitur multiplicationi, tum unitate quae opponitur cuivis compositioni non solum physicæ ex partibus realibus, sed etiam metaphysicæ, quae exsurgunt ex diversis gradibus entitatis cum obiectiva præcisione inter se distinctis. Dogma alterum ex sola revelatione cognoscibile directe enuntiatur, quod unus Deus est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, tres personæ realiter inter se distinctæ.

Simplicitas divini *Esse* in definitione Lateranensi velut fundamentum supponitur ad declarandum, quod divina essentia ipsa est Pater et Filius et Spiritus Sanctus, atque ideo non essentia absoluta a personis inter se relativis, sed tantummodo personæ inter se realiter distinguuntur. Propter hanc identitatem essentiae unius cum tribus personis docet Concilium non esse quaternitatem (at Iоachim Florensis Abbas obiecerat Lombardo), sed Trinitatem tantummodo personarum. Ex eadem infinita simplicitate, ut in universa doctrina Scripturæ et Patrum et a Concilio iterum proposito est, porro consequitur, non posse a nobis consideratione mentis distinguiri ullam Dei perfectionem aut formalem rationem, quin eadem obiective et ut in se est, includat seu melius ipsam sit realiter infinitum *Esse* divinum ac entis absoluti plenitudo.

Itaque tenendum est, non aliam rem esse essentiam et

(1) Τοι μεν γαρ λογῳ της εδεις ον εστι. τοις δι γνωστικος των θεοτητων θεωρουσιν εις πατρος τε και ιουν και χριστου πνευματος πατρινης διηγητης εδικαστως τε μαρτυρομενον και απογιγνησθες ηνουμενον.

aliam relationem in Deo sed omnino rem eandem; attamen alia est formalis ratio essentiae et alia relationis, haecque distinctio est cum fundamento in re. Haec primum *distinctio rationis*, quid sit et quae sit eius veritas, tum eiusdem necessitas indiget declaratione.

1°. Quia nos imperfecto nostro modo cognoscendi non possumus uno conceptu complecti totam plenitudinem entis nisi omnino confuse, ideo ad distinctiorem aliquam intellectionem Dei efformandam ipsum unum simplicissimum *Esse* infinitum conanum assequi veluti per partes sub diversis inadæquatis conceptibus essentiae, intellectus, voluntatis, sapientiae, bonitatis ceterarumque perfectionum, quibus omnibus conceptibus respondet unum *Esse* infinitum; realiter enim illud est et essentia et intellectus et voluntas et omnis perfectio. At haec omnia non est alii et alii realitatibus in Deo ipso distinctis; sed est una infinita entitas secundum diversas velut functiones aequivalens his omnibus perfectionibus. Quod concipimus sub idea e. g. sapientiae infinitae revera est in Deo et est Deus ipse; seu eadem res obiectiva respondens huius conceptui sapientiae est etiam divina essentia, bonitas, omnipotencia, iustitia etc., quia illa res est ipsa entis absoluti plenitudo. Nam quod explicitè concipiuntur sub ideis sapientiae, bonitatis, omnipotentiae et ceterorum attributorum, id appellamus *formales rationes obiectivas*; operationem vero mentis nostræ in hac distinctione dicimus distinctionem *rationis* (subiectivæ). Formales illæ rationes, ut iam patet, non sunt in Deo *realiter distinctæ*, sed sunt una entitas simplicissima a nobis distinctis et inadæquatis conceptibus perfectionum apprehensa. Attamen ipsa infinitas perfectionis divinae aequivalentes et supereminens in uno suo simplicissimo *Esse* hisce omnibus perfectionibus, ut a nobis consideratione seu ratione (*πνευματικά*) distinguuntur, fundamentum præbet cur ex rei veritate possimus divinum *Esse* sub formalibus rationibus diversis concipere; et hoc est, quod dicitur distinctio rationis cum *fundamento in re*. Cf. S. Th. I. dist. 33. qd. 1. a. 1. ad 3. (De his recole, quae disputavimus in Tract. de Deo th. XII. XIII. XXVI. XXVII.).

Iam vero ex eodem principio infinitatis et inde simplicitatis divini *Esse* intelligitur pari omnino modo, quo dictum est de attributis absolutis, nullam esse distinctionem realem inter idem. *Esse* sub formalis ratione absoluti et sub formalis ratione relativi. Eadem quippe entitas et absolutum est et relativum; nos vero nonnisi distinctis conceptibus diversas has rationes formales apprehendere possumus, haecque nostra distinctio est sane cum fundamento in re, quoniam obiectiva et realiter una infinita entitas simul est et absolutum et relativum, habetque functiones tum absolutum relativi. Uno verbo dici potest: multarum rationum adeoque etiam absoluti et relativi *distinctio non est realis*; sed quod respondet illis multis rationibus ipsumque absolutum et relativum *est realitas in Deo, verum realitas una in se simplicissima.*

Tota haec quam dedimus, definitionis Lateranensis explicatio est Doctoris Angelici. « Alia est ratio substantiae et relationis, et utriusque (rationi nostrae subiectivae seu conceptui) respondeat aliquid (ratio obiectiva) in re quae Deus est, non tamen aliqua res diversa sed una et eadem... Licit relatio non addatur supra essentiam aliquam rem sed solum rationem (i. e. res eadem revera est sub alia ratione essentia et sub alia ratione relatio, et proinde sub duplice ratione concipiatur cum fundamento in re), tamen *relatio est aliqua res*, sicut etiam bonitas est aliqua res in Deo, licet non differat ab essentia nisi ratione, et similiter est de sapientia. Et ideo sicut ea, quae pertinent ad bonitatem vel sapientiam, realiter Deo convenient, ut intelligere et alia huiusmodi; ita etiam *id, quod est proprium realis relationis scilicet opponi et distinguiri* (i. e. ut relativi referantur realiter ad se invicem, et hoc ipso sub formalis ratione relativorum sint inter se distincti) realiter in divinis inveniuntur. » S. Thom. de Potent. q. 8. a. 2. ad 2. 3. et 1. q. 28. a. 2.

Hoc idem lucidissime, quantum mysterii profunditas patitur, expressit Cardinalis Caietanus in 1. q. 39. a. 1. « In Deo, ait, secundum rem sive in ordine reali est una res (ut omnes Catholicci debent fateri), non pure absoluta nec

pure respectiva nec mixta aut composita aut resultans ex utraque, sed *eminetissime et formaliter habens quod est respectivi, imo multarum rerum respectivarum (trium realiter relativorum ad invicem et hoc ipso realiter inter se distinctorum), et quod est absoluti.* Ita in ordine formalis se rationum formalium secundum se (ut in Deo est), non quoad nos loquendo (qui unum illud concipiimus multis distinctis notionibus inadaequatis), est in Deo unica ratio formalis non pure absoluta nec pure respectiva, non pure communicabilis nec pure incomunicabilis, sed eminentissime ac formaliter continens et quidquid absolute perfectio est et quidquid Trinitas respectiva (relativa) exigit... (1). Pater non intelligit essentiam et paternitatem ut duo obiecta formalia secundum se, sed ut *unum formaliter et multa virtualiter*, non ita quod in illa summa re atque ratione formalis paternitas et essentia sint (solum) virtualiter, sed ita quod *sint formaliter et realiter* (h. e. quod una res et una ratio formalis est re ipsa tum essentia absoluta tum paternitas relativa ad Filium ut ad terminum), sed *distinctio eaurum est virtualiter*, quia ita ibi sunt, ac si essent distinctae, et rursus quia ita (una res et ratio formalis) exercet manus utrinque, ac si essent distinctae. » Haec ibi.

Paucis sed claris verbis hoc ipsum dicit Suarez. « Est ibi una res vere absoluta et cere relativa sine distinctione inter se, quia ut sic (ut absolutum et simul relativum) non involvunt oppositionem nec repugnantiam; quia non est de ratione rei absolutae, ut secundum nullam rationem possit habere respectum, sed solum ut, quatenus absoluta, cum non dicat » Suarez de Trin. l. IV. c. 3. n. 19. Cf. Dicacum Ruiz disp. XI; Molinam in 1. q. 28. disp. III.

(1) Haec disputat Caietanus contra illos Scotistas, qui inter diversas rationes in Deo et nominatis inter absolutum ac relativum non quidem realem distinctionem admittunt (quod esset haereticum), sed tamen maiorem quam est distinctione rationis; unde eam appellant distinctionem *mediam vel formalem*, h. e. quae sit obiectiva in Deo inter diversas *formalitates*, et non solum ex imperfecto nostro modo intelligendi concipiatur.

2°. Apparet facile, fundamentum esse diversum et necessitatem longe maiorem distinctionis inter formalem rationem absoluti et relativi, quam inter formales rationes absolutorum attributorum. Posterior enim haec distinctio nec fundatur in aliqua distinctione reali, nec realis distinctio eam consequitur; sed solum est necessaria, ut inadaequatis nostris notionibus unum absolutum *Esse* divinum paulo distinctius concipiamus (*Tract. de Deo*). At non ita se res habet in distinctione absoluti et relativi. Verissimum quidem est, non minus unam summam rem absque illa distinctione actuali in re ipsa esse et absolutam essentiam et relativum (*Patrem et Filium et Spiritum Sanctum*), quam una res sit essentia et absoluta sapientia ac bonitas; sed absoluta a nobis distinguuntur vel unice vel certe potissimum secundum diversas relationes rationis et functiones infiniti *Essē* ad extra, quin inde illa sequatur distinctio *realis*; contra vero distinctio inter absolutum et relativum est secundum diversam functionem *ad intra* ita, ut sub formalis ratione absoluti maneat unum indistinctum, sub formalis autem ratione relativi sint tres *realiter inter se distincti*. Ita ergo una summa res in se continet utramque rationem absoluti ac relativi, et realiter habet functiones utrinque, ac si duas illas rationes essent res distinctae. Propterea haec distinctio inter absolutum ac relativum sicut etiam inter intellectum et voluntatem in ordine ad diversas processiones Filii ac Spiritus Sancti magis proprie, quam altera inter attributa absoluta, dicitur *virtualis*, h. e. cum fundamento secundum diversas functiones unius eiusdemque rei infinitae, non secus ac si essent duas res distinctae, ut paulo ante vidimus declaratum a Caietano. Hoc etiam sensu debent intelligi illi theologi, qui dicunt *maiorem distinctionem esse inter essentiam et personam quam inter essentiam et attributa* (cf. *Petav. de Deo l. I. c. 10. n. 10.*)

Supposita itaque simplicitate et unitate Dei, sicut realis distinctio personarum inter se evidenter ostendit unam summam rem simplicissimam non solum conceptu nostro sed in se simul esse absolutum et relativum; ita eadem realis distinctio non solum fundamentum praebet sed omnino ne-

cessarium reddit, ut eandem summam rem distinctis noti-
bus absoluti et relativi concipiamus.

Haec necessitas tanta est, ut sublata distinctione utriusque formalis rationis ipsum dogma Trinitatis personarum in una simplicissima et non multiplicabili essentia subver-
tatur. Dogma enim in hoc ipso positum est, quod Deus secundum rationem *Esse* absoluti et omnis perfectionis ab-
solutae, quam nos mentis consideratione distingnere pos-
sumus, est unum simplicissimum *Esse* infinitum; secundum
rationem vero relativorum ad invicem per relationes ori-
ginis seu processionis unius ab altero idem illud unum
Esse est Pater, Filius, Spiritus Sanctus, qui inter se sunt
realiter distincti. Hinc haeretici tam illi, qui in unitate
essentiae unam tantumpmodo admittebant personam vere di-
vinam (ut Arianoi), quam Tritheitae qui in tribus perso-
nis tres inducebant essentias divinas (ut etiam Abbas Ioa-
chim), ad doctrinam catholicam impugnandam assumebant
negationem diversae rationis et affirmationem exaggeratae
identitatis inter essentiam absolutam et proprietates rela-
tivas; atque ideo ss. Patres vicissim non minimam partem
defensionis catholicae collocabant in demonstranda diversa
ratione formalis essentiae absolutae et personae proprieta-
tisque relativae, ut iuxta revelationem disertissimam, unitas
et realis communitas secundum formalem rationem essentiae,
realis distinctio et incomunicabilitas secundum formalem
rationem relativorum seu personarum sarta esset ac tecta.
Prolixae disputationes de distinctione secundum duplēcē
rationem essentiae et proprietatum relativarum sunt apud
ss. Basilium et Gregorium Nyssenum fratrem in libris con-
tra Eunomium, apud Gregor. Nazianz. or. 29. al. 35, apud
Epiphanius haeres. 76, Cyrillum in Thesauro, Augustinum
praesertim l. V. de Trin. aliasque, ubi respondent perpet-
uae Arianorum cavillationi, quam a haereticorum arcem
ac murum appellat Gregorius Nazianz. (or. 31. n. 23), Au-
gustinus (Trin. V. c. 3) «callidissimum machinamentum, »
quod scilicet *ingenitum* et *genitum* diversa sunt atque ideo
diversa sit Patris ac Filii essentia; quidquid enim de
Deo dicitur, secundum essentiam dici statuebant, reiecta

distinctione virtuali inter essentiam et hypostasin. Unde ad objectionem Arianam cum aliis Gregorius Naz. responderet or. 29. n. 16: « Pater non est nomen essentiae, o viri acutissimi, nec actionis, sed relationem eam indicat, quam habet Pater ad Filium vel Filius ad Patrem. Ut enim apud nos (in humanis) haec nomina germanam necessitudinem ($\tau\alpha\gamma\eta\tau\alpha\tau\omega\zeta\alpha\zeta\epsilon\sigma\tau\alpha\zeta$) significant, sic et ibi indicant habitudinem geniti ad generantem in communitate naturae» ($\tau\alpha\gamma\eta\tau\alpha\tau\omega\zeta\alpha\zeta\epsilon\sigma\tau\alpha\zeta$). Pariter Augustinus Trin. I. V. ponit illam Arianam difficultatem: « quidquid de Deo dicitur vel intelligitur, non secundum accidens sed secundum substantiam dicitur; quapropter ingenitum esse Patri secundum substantiam est, et genitum esse Filio secundum substantiam est. Diversum est autem ingenitum esse et genitum esse; diversa est ergo substantia Patris et Filii. » Summa satis prolixae responsionis Augustini continetur haec conclusio: « quamvis diversum sit Patrem esse et Filium esse, non est tamen diversa substantia (essentia absoluta), qui hoc non secundum substantiam dicuntur sed secundum relatum, quod tamen relativum non est accidens, quia non est mutabile. » Eadem declarando prosequitur de *ingenito* et *genito*: « sicut genitus non ad se ipsum dicitur, sed quod ex genitore sit; ita cum dicitur ingenitus, non ad se ipsum dicitur, sed quod ex genitore non sit, ostenditur. In eodem tamen praedicamento quod *relativum* vocatur, utraque significatio (sicat geniti ita et ingeniti) veritutur; quod autem *relative pronuntiatum*, non indicat substantiam: ita quamvis diversum sit genitus et ingenitus, non indicat diversam substantiam » Aug.ib. c. 3-7. Vide Petav. de Deo l. I. c. 7-11; Trin. I. V. c. 1-3.

THESIS XXII.

Relationes divinae sunt reales et ideo substanciales.

* Ex dictis consequitur, has divinas relationes non solum esse respectus secundum modum considerandi, sed esse *relationes reales*. Propterea 1^a sunt *relations substanciales*, quia in Deo nullum est accidentes; eas tamen considerare oportet non velut realitates *superadditas* essentiae, sed ut ipsam realitatem essentiae sub formali ratione a functione relativorum. Quod utrumque 2^a ex doctrina s. Thomae confirmatur et illustratur. *

I. Si ex demonstratis et nominatis ex definitione Late
ranensi sient una summa res est absolutum, sub qua formalis ratione dicitur una divina essentia, ita etiam eadem summa res est relativum, sub qua formalis ratione sunt tres inter se distincti; iam patet, tum divinas relations esse substanciales, tum eas nihil realitatis superaddere infinitae essentiae.

Relatio realis in creatis est accidens in subiecto, vi
enius subiectum habet ordinem ad alium terminum realem. Si itaque relatio dicitur ipse ordo ad alterum, quem respectum ita abstracte consideratum veteres appellant relatio*nis esse ad (terminum)*, ille respectus non est entitas distincta a termino (ad quem refertur) et ab accidente quod fundat talem ordinem, et quod ideo dicitur *relationis fundamentum* vel a veteribus etiam *relationis esse in (subiecto)*. Hinc relations spectatae secundum suum fundamentum seu secundum *esse in subiecto* sunt *inhaerentes*, secundum merum *esse ad terminum* spectatae dicuntur *assistentes*, i. e. nihil realitatis ponentes in subiecto. Hinc porro evidens est, omnes relations reales necessario habere suum *esse in subiecto*; hoc enim nihil aliud significat, quam quod sunt realitas seu fundantur in realitate inhaerente subiecto relato. Contra vero relations quae concipiuntur mere tamquam *esse ad terminum* sine realitate fundamenti in subiecto, seu quae sunt mere *assistentes* et nullo modo inhaerentes, non sunt vera realitas; sed solum ut realitas concipiuntur (veteres aiebant: sunt ens non primae intentionis sed secun-

dae intentionis), atque ideo sunt *relationes rationis* et non reales.

Iam secundum hanc probabiliorem theoriam de relationibus in creatis, quam paulo post confirmabimus etiam ex doctrina s. Thomae, aliquomodo declarantur a nobis relationes divinae.

Illae sine dubio sunt reales (loquimur de relationibus internis), adeoque sunt entitas aliqua in ipso termino qui refertur, non autem sunt merus respectus et extrinsecus *assistentes*, ut aiebat Gilbertus Porrettanus. Hoc enim si ita esset, personae ipsae divinae vel non distinguenter realiter vel distinguenter non solis relationibus sed etiam absolutis; quorum prius ad Sabellianorum, alterum ad Ariananum vel Tritheitarum haeresim pertinet. Supposita vero realitate divinarum relationum, utrumque quod in thesi dicimus, tam scilicet earundem substantialitas quam identitas cum divina essentia post ea quae in superioribus probata sunt, non novam demonstrationem sed tantummodo declarationem postulat.

1º Illa entitas seu relatio secundum *esse in subiecto*, non est in Deo accidens inhaerens subiecto, sed est ipsam divina substantialiter formaliter ut relativa. Ipsa videlicet divina substantialis intellectio non modo est intellectio absoluta sed habet ex intima sua natura necessarium ordinem ad summum Verbum ut ad terminum aeternitatis et necessario productum; pariter Verbum est ipsa eadem absoluta intellectio substantialis, sed quae sub formali ratione Verbi producti habet necessarium ordinem ad producentem. Idem valet de Spiritu Sancto ut substantiali amore et immamente termino dilectionis Patris et Filii. Quare entitas relationis est ipsa substantia divina, non quidem ut haec formaliter est absoluta, sed formaliter ut ex intestina sua perfectione ordinem dicit producentis ad immanentem terminum productum; terminus ergo uterque tum producens tum productus, utpote non alia existens entitas seu non aliam habens realitatem quam divinae substantiae, profecto substantialis est.

2º Respectum seu ordinem ad terminum, sive (ut aiunt)

esse ad possumus quidem abstracte considerare per se, et relationem velut assistentem; at sic consideratus respectus seu formale *esse ad* nihil entitatis superaddit ultra realitatem relationis spectatae secundum *esse in*. Non dico relationem secundum *esse ad* non esse realitatem, quod Ruiz disp. IX. sect. 6. n. 14. dicit periculosum et proximum errori; sed dico cum s. Thoma, Card. Pallavicino locis mox citandis, et cum Card. Cienfuegos, *esse ad* non aliquam realitatem etiam sola ratione distinctam *superaddere* realitatem, quam habet relatio secundum *esse in*. Conceptus relationis ut *superadditae* realis esse nequit sed pure rationis (in divinis), quamvis, si *formalitas ad* non concipiatur ut *superaddita*, sit per se simpliciter realis seu idem formaliter entitative cum praedicto absoluto divino. Est igitur realis si concipiatur ea *formalitas ad* secundum se et prout existit a parte rei, est tamen rationis tantum, si concipiatur ut *accrescens* absolutus vel *addita* a Cienfuegos Aenigm. theol. disp. V. sect. 3. n. 9. Manet ergo entitas relationis secundum *esse in*, haecque entitas ipsa non est alia quam entitas essentiae absolute, quae propter suam eminentiam habet in suo simplicissimo *Esse* rationem tam absolutum quam relativum. Ergo infinitae essentiae, tum quod haec necessario comprehendit omnem divinam realitatem absolutam et relativam, tum spectata ipsa inde relationum, per relationem nihil realitatis *superadditur*.

Paucius ut totum complectantur, a) sicut in creatis relatio realis est accidens inhaerens subiecto, ita in Deo (quoniam Deus est *Esse simplicissimum*) relatio est substantia divina. b) Ut in creatis relatio non est accidens quomodo cumque, sed accidens quo subiectum habet ordinem ad terminum realem; ita in Deo relatio est substantia, formaliter quatenus haec intrinsecus habet ordinem ad terminum realem. At c) in creatis hoc ipso quod relatio est accidens, termini mutuo referendi supponuntur inter se distincti ut substantiae; in Deo contra, quia relatio est substantia, relatio ipsa est terminus, qui se ipso habet ordinem ad alterum, sive se ipso refertur; et quia absolutum in Deo omnino unum est, termini sub sola formali ratione relationum substantialium distinguuntur inter se.

II. Doctrinam hactenus expositam de substantialibus relationibus divinis et de modo considerandi secundum esse in et esse ad disertissime tradit s. Thomas 1. q. 28. a. 2; Potent. q. 8. a. 2.; 1. dist. 33. q. 1. a 1. Describam verba de Poteat. 1. c.

« Supposito quod relationes in divinis sint, de necessitate oportet dicere, quod sint essentia divina, alias oportet ponere compositionem in Deo, et quod relationes in divinis essent accidentia, quia omnis res inhaerens alicui praeter suam substantiam est accidentis; oporteret etiam, quod aliqua res esset aeterna, quae non erit substantia divina; quae omnia sunt haeretica. Ad huius ergo evidentiam secundum est, quod inter novem genera quae continentur sub accidente (1), quaedam significantur secundum rationem accidentis; ratio enim accidentis est *inesse*, et ideo illa dico significari per modum accidentis, quae significantur ut inhaerentia alteri, sicut quantitas et qualitas... Ad aliquid vero (categoria προς τι seu relationis) non significatur secundum rationem accidentis; non enim significatur ut aliquid eius in quo est, sed ut ad id quod extra est.... Unde quidam attendent modum significanti in relativis, dixerunt ea non esse inhaerentia substantiae, scilicet quasi eis assistentia, quia significantur ut quoddam medium inter substantiam quae refertur, et id ad quod refertur. Et ex hoc sequebatur, quod in rebus creatis relationes non sunt accidentia, quia accidentis esse est *inesse*. Unde etiam quidam theologi scilicet Porretani huiusmodi opinionem usque ad divinam relationem extenderunt dicentes, relationes non esse in personis, sed eis quasi assistere. Et quia essentia divina est in personis, sequebatur quod relationes non sunt essentia divina; et quia omne accidentis inhaeret, sequebatur quod non essent accidentia.... Sed ad hanc opinionem sequitur, quod relatio non sit res aliqua, sed solum secundum rationem; omnis enim res vel est substantia vel accidentis. Unde etiam quidam antiqui posuerunt, relationes esse

(1) Novem notissimae categoriae Aristotelis: ποιον, ποσον, που, ποτε, ποιην, παρατιν, καιρού, ἐγένετο, προς τι.

de secundis intellectis (entia rationis, seu secundae intentionis). Et ideo oportet hoc etiam Porretanos dicere, quod relationes divinae non sunt nisi secundum rationem; et sic sequetur, quod distinctio personarum non sit realis, quod est haereticum. Unde dicendum est, quod nihil prohibet aliquid esse inhaerens, quod tamen non significatur ut inhaerens.... Licet ad aliquid (relatio) non significetur ut inhaerens, tamen oportet ut sit inhaerens, et hoc quando relatio est res aliqua, quando vero est secundum rationem tantum, tunc non est inhaerens. Et sicut in rebus creatis oportet quod sit accidentis, ita oportet quod sit in Deo substantia, quia quidquid est in Deo, est eius substantia. Oportet ergo relationes secundum rem esse divinam substantiam, quae tamen non habent modum substantiae, sed habent alium modum praedicandi » S. Th. 1. c.

Ad meliorem declaracionem Anglicus sibi obiicit: a) nulla substantia est relatio; b) si relatio est substantia divina secundum rem ipsam, et solum est alia eius ratio formalis, relatio nihil reale esse videtur. Unde si relatio nihil reale superaddit substantiae, ulterius consequi videtur, personas divinas cum non nisi sub formali ratione relationum distinguiri queant, non distinguunt realiter inter se, quae haeresis est Sabelliana.

Respondet s. Doctor ad primum. « Nulla substantia quae est in genere (i. e. finita et secundum esse limitata, includens solum certum aliquem gradum entis), potest esse relatio, quia est definita ad unum genus... Sed essentia divina non est in genere substantiae (restricta), sed est supra omnem genus comprehendens in se omnium generum perfectiones (ac proinde etiam relativorum); unde nihil prohibetur, id quod est relationis, in ea inveniri » (ib. ad 1^m).

Ad alteram difficultatem responsio lucidissima haec est. « Licet relatio non addat supra essentiam aliquam rem sed solum rationem, tamen relatio est aliqua res sicut etiam bonitas est aliqua res in Deo, licet non differat ab essentia nisi ratione, et similiter est de sapientia. Et ideo sicut ea quae pertinent ad bonitatem vel sapientiam, realiter Deo convenient, ut intelligere et alia huiusmodi; ita etiam id

quod est realis relationis scilicet opponi et distinguiri, realter in divinis inventur » (ib. ad 2um et 3um). Porro ait: « nullo modo concedendum est, quod aliud sit esse relationis in divinis et aliud essentiae. Ratio autem non significat esse, sed esse quid, id est quid aliquid est. Unde duae rationes unius rei non demonstrant duplex esse eius, sed demonstrant quod dupliciter de illa re potest dici quid est, sicut de puncto potest dici quid est, sicut principium et ut finis propter diversam rationem principii et finis » (ib. ad 11um).

Habes hanc doctrinam s. Thomae etiam declaratam apud Card. Pallavicinum (Curs. theolog. l. VIII. c. 52), ex quo pauca citabo specimenis gratia. « Si praedicatum illud, quod inter producentes et productum est principium distinctionis (paternitas, filiatio etc.) addatur enti infinito, nihil entitatis illi adiungit; nam ens infinitum habet per se omnem entitatem et omnem perfectionem (h. e. essentia infinita includit omnem realitatem, etiam quae sub formalitate relationis concipi potest). Quare, ut acutissime vidit s. Thomas l. q. 28. a. 2, nihil superaddit pertinens ad complementum ipsius et ad esse in, sed addit purum esse ad h. e. respectum ad alium. Qui respectus secundum se et supra esse in non dicit ullam entitatem; nam ens vel est aliquid absolutum h. e. substantia, vel aliquid inhaerens ipsi absoluto h. e. accidens; id vero quod neque est substantia neque inhaeret substantiae sed est merus respectus ad aliquid aliud, non habet rationem entis.... Sed respectus qui datur in Deo producentis ad productum vel producti ad producentem, non potest realiter et identice non esse ens, quia... hic respectus constituit et distinguiri formaliter unum ab altero; ergo est ens reale. Non tamen hic respectus distinguunt realiter ab ipsa essentia divina (quia, ut declaravimus, ipsa essentia praeter rationem absoluti habet rationem relativa)... Cum nullum relativum possit esse tantum relativum sed debeat vel recipi in aliquo absoluto vel cum eo identificari, et cum relatio recepta sit accidentalis, relatio divina tamquam substantialis et non accidentalis debet proinde non recipi sed identificari cum essentia absoluta » Pallavicin. l. c. n. 385. 386.

THEISIS XXIII.

Declaratio, quomodo dicinac personae relationibus constitui intelligantur.

« Supposita notione hypostasos ac personae, ex demonstratis de identitate reali et distinctione virtuali inter absolutum ac relativum in Deo declaratur, divinas personas formaliter constitutis relationibus. Si enim 1° invicem comparentur essentia et relationes, sola relatio distinguunt habentes unam communem essentiam, et propterea relatio eadem est formalis ratio divinae hypostasos seu personae; si vero 2° relatio substantialis spectat plenus, ipsamet divina relatio ut potest identificata cum substantia est divina persona. Porro 3° in comparatione originis ac relationis propter rei identitatem personae divinas aequae originibus ac relationibus constitutae intelligi possunt; est tamen ratio in nostro modo concepiendi, cur potius relationibus quam originibus formaliter constituti dicantur. »

I. In primis hic omnino necessarium est prae oculis habere, quae de propria ratione hypostasis ac personae in comparatione cum substantia seu natura amplissime demonstrata sunt in Tractatu de Incarnatione (sext. III. c. 3.). Hypostasis est « individua substantia, et quatenus appositum individua determinat substantiam non modo singularem in oppositione ad universalem (eiusmodi sunt genera et species), non modo substantiam integrum in oppositione ad partem (eiusmodi est corpus vel anima in homine), non modo substantiam totam in se contradistinctam a substantia, quae licet singularis et integra sit per modum partis facta natura alterius hypostasos (eiusmodi est humana natura Christi); sed individua dicitur substantia etiam, quatenus est tota in se incommunicabilis in oppositione ad communicationem realem seu identificationem cum pluribus realiter inter se distinctis. Prioribus tribus modis etiam lumine rationis deitas seu divina essentia absoluta intelligitur esse essentialiter substantia individua ($\pi\rho\sigma\tau\eta\circ\sigma\tau\zeta$); per se ipsam nimur ex intima sua absoluta perfectione est haec una substantia distincta immo et infinite diversa ab omnibus aliis, quae praeter ipsam sunt aut esse possunt (indivisa in se, divisa ab omnibus aliis, ut ratio